

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

«Είσι επιγράφεται ένα μικρό φυλλάδιον από δεκατέσσερις σελίδες πούβγαλε και μοίρασε χάρισμα σε χιλιάδες αντίτυπα ο «Κεντρικός Μακεδονικός Σύλλογος». Ο,τι τυπώθηκε στο φυλλάδιον του Μακεδ. Σύλλογου, πρωτοτυπώθηκε στο «Νέο Αστυ» στις 16 του Οκτώβρη, κ' είναι γραμμένο από δημοτικιστή, και δημοτικιστή μάλιστα δυνατό, όσο κι αν είναι λίγη η χαιλασμένη ή γλώσσα του, έτσι για να το καλοδεχτεί το «Ν. Αστυ» και για να ενθουσιασεί ο Κεντρ. Μακεδ. Σύλλογος. Ο συγγραφέας του, που θα ονομαζόμαστε πώς έχει τιμήσει δυο τρεις φορές ίσαμε τώρα το «Νουμάν» με την πολύτιμη συνεργασία του, κατάφερε να ξεδιπλώσει σε λίγες σελίδες αλάκαιρο τον πόνο της Εθνικής ψυχής και να μᾶς δείξει τί χρειάζεται ο' ένα έθνος, καθώς και ο' ένα άτομο, για να τραβήξει μπροστά στον τιμίο δρόμο της ζωής και να δικαιολογήσει την ύπαρξή του.

Από το φυλλάδιον αυτό ξανατυπώνουμε και μεις εδώ τις πέντε τελευταίες σελίδες του, διορθώνοντας όσο μᾶς είναι δυνατό λίγο τη γλώσσα του, όπως θὰν τη διορθώανε κι ο ίδιος ο συγγραφέας αν εἶτανε να γράψει το άρθρο του για το «Νουμάν».

Ανεβαίνει ο δρόμος του βουνού πολύ ψηλά· δεξιά μαυρίζει η κλεισούρα, από πεύκα και από έλατα, και ἀριστερά ἀσπρίζει από τὰ χιόνια. Φτάνει στο ψηλότερο σημείο το μονοπάτι. Όπισω και γαμηλά είναι η λίμνη της Καστορίτζης και κάμποι και βουνά αναρίθμητα. Έμπρός ἀπλώνεται άλλος κάμπος και φανερώνεται άλλη λίμνη, και ποταμός, και πέρα στο βάθος άλλα βουνά γαλανά, και ακόμα άλλα, της Μακεδονίας όλης. Ο άνθρωπος που με ένα μόνο βλέμμα ορίζει την περικαλλή χώρα, νομίζει ότι την έχει όλη στα χέρια του, και αν τύχη Έλληνας, λυπεύεται κατάκαρδα που τή μολύνουν ξένοι. Πώς αφήσαμε να μᾶς την πόδοπατούν ἀναίσχυντα όσοι δεν έχουν δικαίωμα ούτε κἄν να την κοιτάζουν; Πώς δεν την εφορᾶμε με σιδηρένιους τοίχους υπερμεγέθεις και με κάστρα ἀδαμάντινα; Πώς δὲ χύνουμε το αίμα μας όλο για να την πλύνουμε από τὰ πατήματα τῶν ἀκαθάρτων χειροβοσκῶν; Πανωραία χώρα, πῶς να μὴ λυπῶνται την κάλλο-νή σου τὰ μάτια μας και να μὴ δακρῶζουν, ἀφου βλέπουν ποιοί ξένοι ἀκρίσχυντοι ἀτενίζουν στη παρ-θενία σου και σε πατούν και σε μολύνουν;

Ο Φρόνιμος. Χρειάζεται πολλή προσοχή και μεγάλη φρόνηση ἤμπορείς να ἐκθέσης την Ἑλληνική Κυβέρνηση, και τότε τί θα γείνη; Δὲ βλέπεις πῶς μᾶς καταδιώκουν παντού; Θυμήσου την καταστροφήν του 97. Θέλεις δηλαδή να ἔλθουν οί Τούρκοι στην Ἀθήνα;

Ο Ζωντανός. Γιατί όχι;

Ο Φρόνιμος. Είναι τρελλός. Δεν ἔχουμε ούτε στρατό ούτε στόλο. Τὰ ἰσωτερικά μας ἔχουν γκλια. Πρῶτα πρέπει να διορθώουμε μεις και να διοικηθούμε καλά κ' ἔπειτα να παρούμε και άλλους να διοικήσουμε. Ἀφου είναι τόσο πολλοί Ἕλληνες αὐτοῦ —γιατί δεν πιστεύω ἐκείνο που λέγει κάποιος ἐπίσημος ότι δηλαδή δεν ὑπάρχει ούτε ένας Ἕλληνας στη Μακεδονία—ἀφου είναι τόσο πολλοί Ἕλληνες, γιατί δεν ὑπερασπίζονται μόνοι τους; Ἄν ἔχουν χάσει τὸ ἠθικό τους, τί να τους κάμουμε μεις; Ἄλλως τε αν εἶταν να γείνη τίποτα, θα ἔπρεπε να τὸ ἀναλάβη ἡ Κυβέρνηση, όχι ἰδιώτες. Θυμήσου την ἀποτυχία τῆς ἐθνικῆς ἐταιρίας.

Ο Ζωντανός. Κι αν τὸ κράτος δεν κἄνει τίποτα;

Ο Φρόνιμος. Τότε δεν ἔμπορεί να γείνη τίποτα. Ἐπειτα και δεν πρέπει να γείνη τίποτα. Είναι πολύ ἐπικίνδυνο για τὸ κράτος ὑποιοδῆποτε κίνημα. Ἐπειτα ἡ κοινή γνώμη στην Εὐρώπη είναι ἐναντίο μας. Μόλις κινήθουμε θα μᾶς κατακρίνουν ακόμα περισσότερο και εἰςῆυρεις πόσο ἔχουμε ἀνάγκη τῆς κοινῆς γνώμης τῆς Εὐρώπης.

Ο Ζωντανός. Ὅποτε να ἀρῆσουμε να μᾶς ἀρπαξῆ τὴ Μακεδονία ὅποιος θέλει για να μὴ μᾶς κατακρίνη ἡ κοινή γνώμη τῆς Εὐρώπης;

Ο Φρόνιμος. Όχι. Τὸ να δημοσιεύουμε στί: ἐφημερίδες ἄρθρα, δεν τὸ κατακρίνω τὸ παραδέχομαι μάλιστα, ἀλλὰ κάθε ἄλλη ἐνέργεια θα φέρη ὀλέθρια ἀποτελέσματα...γιατί θα γεννήση ζητήματα.

Ο Ζωντανός. Ἀκουσε. Ἄν ἔμπορούσα να κκ-ταστρέψω τὸ κράτος τὸ ἑλληνικό και να βάλω σε δύσκολη θέση την Κυβέρνηση την ἑλληνική, θα τὸ ἔκαμνα ἀμέσως. Σιχαίνομαι τὴ φρονιμάδα σου. Ο Φρόνιμος. Ἄν τὸ κράτος δεν ἔνοοι τί ἔμπορεί να κάμῃ, ἄς πάγη να γαθῆ. Ἄν τὸ κράτος δεν ἔξυρει ότι ἔχει δυνάμεις ἡ Ἑλληνισμός ἀνυπολογίστους, και στη Μακεδονία και σ' ὅλη την Ἀνατολή, τὸ ἔξυρῶ ὅμως ἐγώ. Κι αν τὸ κράτος τις ἀφήνει κρυμμένες ἡ σκορπισμένες τις δυνάμεις αὐτές και δὲ θέλει να τις περισυλλέξη, δεν είναι λόγος να μὴ τις

ἐλύγιστο, πὶο κακό. Να χτίζη ο ίδιος τὴ γυναίκα του κι ἄς νοιώθει μέσα του τὴν ἀγάπη να φρειάζη. Θα τὸν ἤθελα κομῶ στα νυχτερινὰ γητέματα που τὸ κάνει τ' ἄωριό κοράσι». Θα προσωποποιούσα μάλιστα τὴ Μοῖρα και θα τὴν ἔβαζα τὴ θέση του στοιχειοῦ. Αὐτὴ δείχνοντας τὸ Πρωτομάστορα τὴ δόξα τῆς μεγάλης θυσίας που για τὸ καλὸ τῆς ἀνθρωπότητας ἔλα τ' ἀφανίζει τ' ἀκριβά και τὰ πολυαγάπητα, θα τὸν ἔσπρωχνε να χτίση με τὸ ἴδιο τὸ χέρι του τὴ γυναίκα του για να θεμελιώση τὸ Γιοφύρι τῆς Ἄρτας—τὸ Γιοφύρι τῆς Μεγάλης Ζωῆς.

Ἦθελα κιόλας να καταλάβαινα πὶο γυναίκα τὸ πρωτομάστορα τὴ Φλαντρώ. Ν' ἀγαπᾶ, μὰ να φοβάται. Να ρίχνεται στο θάνατο, μὰ να τῆς λείπεται ὁ ἀμίλητος ἠρωϊσμός. Κάτι ὀρμητικό και πλάνο. Κάτι που δεν ξέρει καλά κακὰ αν τὸ αἷμα του είναι δικό του και που σκλάβο τὸ παραδίνει τῆς ἀσυλλόγιστης ἀγάπης.

Ἐπειτα βρίσκω πῶς οί μαστόροι ἔχουν περισσευόμενη πολυλογία. Ἴσως στὴ σκηνὴ ἀπάνω να μὴ πείραζε και τόσο, μὰ στο διάβασμα τέτοιοι θρηυμα-τιασμένοι διάλογοι καταντοῦνε κουραστικοί.

Ὡς τόσο μ' ἔλα τὰ ψεγάδια που ἀράδιασα δὲ νομίζω να είναι κακό ἔργο τὸ «Ἀνεχτίμητος». Ὑστερα ἀπὸ τὸ «Βουρκόλακα» τὸ Ἑρταλιώτη μου φέινεται να είναι τὸ πὶο ζωντανὸ ἀπὸ τὰ δημοτικὰ δράματα που διάβασα. Μὲ πὶο μελετημένη τέχνη και πὶο φιλοσοφικὴ δούλεψη και πὶο συμαζμένη μορφή ἔμπορούμε να περιμένουμε ἀργότερα κάτι ἀληθινὰ καλὸ ἀπὸ τὸν κ. Χόρν. Κι ἄς προσέξει να μὴ φοβάται τὴν παράδοση. Ὅλοι μας τὴν ἀγαπούμε. Μὰ γι' αὐτὸ και τὴν ξυλίζουμε κάπου κάπου—ἀμα τῆς χρειάζεται.

Πρέπει να προσθέσω πῶς κι ὁ κ. Βουτιεριδης ἔχει γράψει δράμα πάνω στο ἴδιο θέμα. Μὴ ἔχοντας τὸν τόμο του «Νουμᾶ» μαζί μου λυποῦμαι που δεν ἔμπορῶ να τὸ συγκρίνω με τὸ «Ἀνεχτίμητος». Μὰ καθώς θυμοῦμαι τὸ κ. Βουτιεριδης τὸ ἔργο αν και στολισμένο με ὠραίους γνωμικούς στίχους και γραμμένο με πὶο γλυκόφωνη ποίηση, παρουσίαζε τὸ ψεγάδι—κ' είναι πολὺ σοβαρὸ στη δραματικὴ τέχνη—να πολυεπιπλῶνεται σε περιττοὺς λυρισμούς. Κι ὁ κ. Χόρν κι ὁ κ. Βουτιεριδης ἀντίκρισαν τὴ γόνιμη κι ἀψηλοφάνταστη σύλληψη τὸ πρωτομάστορα Προμηθεῖα που θυσιάζει, ὅτι πολῦτιμος κι ἀκριβώτερο ἔχει για να καλητερέψη και να μεγαλώση τὴ μελλού-μενη Ζωή, μὰ δὲ με πείθουν πῶς μᾶς ἔδωσαν αὐτὴ τὴν ἰδέα σε μορφή τελειωτικῆς ὁμορφίας.

Karachi 7.11.96.

ΕΡΜΟΝΑΣ

KARL BRUGMAN

ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΛΑΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΚΑΙ ΤΟ ΓΑΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (*)

Οί Συντηρητικοί στην Ἑλλάδα τὸ πὶο συχνὰ δεν παραδέχονται: παραλληλισμούς με τὰ γλωσσικά περιστατικά άλλων πολιτισμένων λαῶν, κι ὡς πρὸς μερικά καθέκαστα ἔχουν ἀληθινὰ δίκιο. Ὡς τόσο οί ἴδιοι δὲ δυσκολεύονται να παραπέμψουν σε παραδείγματα καθώς τῆς Ἑλβετίας και τῆς κάτου Γερμανίας για να δείξουν πῶς χωρὶς βλάβη πολιτισμοῦ και κιδνοῦ καλοῦ κάποια πλατύτερη διαφορά δημοτικῆς και γραφτῆς ἔμπορῆ να σταθεῖ. Ὅμως κι ἄφτος ὁ παραλληλισμός κάλια ἄς μείνει στην ἄκρη. Σ' ἀφτους τὸς τόπους—τῆς Γερμανίας ἔχω στο νοῦ μου κυρίως τὸ Μεκλεμπούργο—κανείς μορφωμένος δεν κοιτάζει καταφρονητικά κι' ἀκαταδέχ-χτα τὴ δημοτικὴ του· στην Ἑλβετία μάλιστα ὄχι

(*) Κοίττει φύλλ. Νουμᾶ 217, 218 και 220.

μοναχὰ στα σαλόνια, παρὰ και σε πολιτικὰ σωμα-τεῖα μιλοῦν ἀλλεμανικά (!). Ναί βέβαια, μολονότι κι' ἐκεῖ με τὴ διγλωσσιὰ δυσκολεύονται τῶν παι-διῶν τὰ γράμματα, μολονότι τὴ δημοτικὴ τους οί μορφωμένοι τὴν ἀγαποῦν, ὅμως κανείς δὲ φαντάζεται ν' ἀνεβάσει σε γραφτὴ τὴ γλώσσα τῶν ἀπλοϊκῶν ἀθρώπων και να καταργῆσει τὴν ἀνωγερμανική. Για-τί; Γιατί ἀφτος ὁ τύπος πέρα πολὺ ἀπὸ τῆς Ἑλ-βετίας και τὸ Μεκλεμπούργου τὰ σύνορα χαίρεται

(1) Και στα δικί μας σαλόνια δὲ μιλοῦν παρὰ δημο-τικά (ἢ λεβαντικὰ). Ἡ διαφορά μας πρὸς τὸς Ἑλβετοὺς ἀρχίζει με τὴ ρητορική. Στο φύλλο 4574 (28 Ὀχτ. 1906) τῆς «Ἐστίας» ἴσα ἴσα σήμερα βρήκα τὰ ἀκόλουθα: «Ἄλλ' ἡμεῖς συνειθισταμεν να διερωτώμεθα κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ βασιλέως—Νὰ ἴδοῦμε τί καλὰ θα μᾶς φέρει τὸ ταξίδι αὐτὸ τοῦ Βασιλεῆ μας». Δηλαδή μάλιστα θέλησε ὁ συντά-χτης να φανερώσει πιστὰ τί λέγεται, ἔτρεξε στην ἀγνή δημοτικὴ. Χαριχτηριστικώτατο είναι ὅτι, καθώς μου δη-γῆθηκαν, ἔτυχε μέσα στο Πανεπιστήμιο τὸ ἴδιο. Ὁ καθη-γητῆς τῆς Φυσικῆς παραδίνοντας μίὰ μέρα εἶπε «Λάβε ροφίλην πλήρη ὕδατος», ὅταν ἀμέσως γύρισε πρὸς τὸ βοηθό του (φοιτητῆ) και πρόστεισε(ἄδως μου, παρακαλῶ, τὴ μπο-ετίλλια με τὸ νερὸ». Τὰ τέτια γίνονται κάθε στιγμῆ.

ἀφιλονείκητο κύρος, κι' είναι ἀντιπρόσωπος και με-σολαβητῆς ποικίλης και πολῦτιμης διανοητικῆς ἀ-γωγῆς που σύνολος τις φυλές ὅσες τὸν παραδέχτη-καν ὡς γραφτὴ τις ὠφελεῖ ἀδιάκοπα με τὸν ἴδιο τρόπο. Ἄνίως δεν εἶταν ἔτσι, αν τὴ σημερινὴ ἀνω-γερμανική εἶταν περιορισμένη ἐντὸς τοῦ Ἑλβετικῶ ἄς πούμε νομοῦ και δεν πρὸβαλλε ὡς γλώσσα γραμ-ματισμένη παρὰ στην ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῶν Ἑλβετῶν, τότες ὁ κόσμος θὰν τὸς παρακινούσε δυνατὰ να τὴν ζαπολύσουν και να γράφουν ἄλλε-μανικά, και δεν ἔχει λόγο τὴ συμβουλή θὰν τὴν ἄ-κουγαν. Ἡ Ἑλληνική ὅμως γραφτὴ δεν είναι ἀνά-λογα ἐπίσημη και γειτονικῶν πολιτισμένων κρατῶν· μάλιστα, πρὶν κηρυχτεῖ ἀπαραίτητη, πρέπει δὲ πρῶτα να δείξει ἴσως περῶαμηνὰ ὡς γλώσσα ση-μερνοῦ πολιτισμοῦ!

Μήτε ἔμπορῆς πάλι να ἰσχυριστεῖς—ὄχι βέβαια—πῶς τὴ καθάρηουσα ὡς τώρα ζήμωψε και τίπο-τα ἄλλο. Τέτιος ἰσχυρισμός θα εἶταν τὸ ἴδιο ἀνόη-τος ὅσο αν ἔλαγες πῶς ἡ λατινική στο μεσαιῶνα, ὅταν στοὺς ρωμανικούς τόπους κρατούσε πίσω τις φυ-σικῆς γλώσσες τῶν λαῶν, δεν προξένησε παρὰ βλά-θη (!). Ἡ καθάρηουσα μετᾶφερε ὡς τώρα ἀπὸ τὴ

(2) Τῆς καθάρηουσας ἡ βλάβη στάθηκε ἀσύγκριτα με-

περιμαζεύω εγώ ή σύ, αν μπορούμε, ή τουλάχιστον να προσπαθήσουμε.

Ο Φρόνιμος. Εγώ θα σώσω το Ρωμαίικο.

Ο Ζωντιανός. Σιχαίνουμαι τή φράση σου. Ναι, σύ θα τό σώσης. «Ο καθείς μας πρέπει να εϊζεύρη ότι σ' αυτόν έλαχε να σώση τό έθνος του». Έτσι θα προσπαθήσουν πολλοί και θα τόξώση όποιος ήμπορέση. Και αν ακόμα εϊταν αλήθεια πως ούδε ένα Έλληνα δε βρίσκεϊς στη Μακεδονία, πρέπει να είναι ελληνική ή Μακεδονία. Άλλα κράτη άρπάζουν πόλεις και χώρες, και μεϊς και εκείνα που είναι ιδικά μας, και εκείνα δεν τά κρατούμε. Φοβούμεθα μη μας εϊπουν οι Ευρωπαίοι ότι δεν είναι ιδικά μας. Με ντροπή μεγάλη και δειλά-δειλά τολμούμε κάποτε να έκαστομίζουμε ότι έχουμε κάποιαν έπιτροπή στη Μακεδονία.

Με ντροπή και με δειλία, γιατί τί θα εϊπή ή κοινή γνώμη αν μας άκούση; Άφού οι Βούλγαροι τήν έχουν στο μάτι τή Μακεδονία και φωναζούν ότι είναι ιδική τους, ταιριαζει νάν τή θέλουμε και μεϊς; Άς γείνουμε όσο μπορούμε μικρότεροι μη τυχόν θυμώσουν εναντίο μας οι Βούλγαροι ως μας κατακρίνει ή κοινή γνώμη τής Ευρώπης. Ω κρίσυχά άνθρώπια, ψοφίμια!

Δε με μίλει αν βάλω σε δύσκολη θέση Κυβέρνηση, τήν όποιαν δε σέβουμαι. Δέν είμαι κωμωμένος για τήν κυβέρνηση ή τό κράτος, εγείνα για τό έθνος. Για τήν κυβέρνηση αίστανουμαι περιφρόνηση. Όταν τή συλλογίζουμαι ξεπέρω, μακρίνουμαι. Και ύψώνουμαι, άνοιγω, άνοθελοώ ήμα αίσθάνουμαι τόν Έλληνισμό. Οπουδήποτε του Έλληνισμού και αν εϊρεθώ θα προσπαθήσω να δυναμώσω, να ζωντανέψω, να ζυπνήσω τήν ψυχή του, και ως γείνη, τι γείνη. Και θα προσπαθώ πάντα, χωρίς να στογάζουμαι αν έχη ή δεν έχη στόλο ή στρατό ή Έλληνική Κυβέρνηση. Έξυπνώ κάθε ύπνον, κεντώ κάθε άνιαν, συνδαιλιζώ κάθε στάχτη, ξεσκεπάζω κάθε σπινθηρα κρουμμένο, άνάπτω φωτιά ρεθυμένη, βγάζω κάθε πνοή κουρασμένη, πκιζώ κάθε χαρδή σιωπηλή. Έξυπνώ, έξυπνώ, έξυπνώ. Γι' αυτό λέγουμαι και Ξυπνητήρι.

Και σύ Φρόνιμε, λέγεις: «Μην κινηθής, μην έκστομίσης λέξη, μη γεννήσης ζήτημα, γιατί βάζεις σε μπελα τήν Κυβέρνηση τήν Έλληνική. Αϊ, και ποιόν τόν μέλει για τήν Κυβέρνηση τήν Έλληνική; Ποιός μπορεί να ενδιαφέρεται γι' αυτήν; Τι μίννοιαζει αν κινδυνεύη να πέση ή να σηκωθή ή Κυ-

βέρνηση, ο Βασιλεύς, οι βουλευται, οι ύπουργοι, και να ποδοπατηθή τό Σύνταγμα και ή καθολική ψηφοφορία, και να μείνη εις τούς δρόμους ο τμηματάρχης, ο γραμματέας, ο νομομηχανικός; Τι άντιπροσωπεύει ή Έλληνική Κυβέρνηση; Βεβαίως όχι τόν Έλληνισμό. Αν τόν άντεπροσώπευε, θα έπρεπε να εϊχαμε από καιρό άπελιπιστή. Οι Έλληνες κοντεύουν να πιστέψουν ότι τό Έλληνικό κράτος είναι ή πραγματικότητα. Οι Έλληνες σχεδόν λένε ότι ή αλήθεια είναι τό κράτος, και τό κράτος ή αλήθεια. Και εγώ άρνούμαι τήν πραγματικότητα αυτή, και λέγω ότι ή ελληνική αλήθεια είναι κάθε άλλο παρά τό κράτος: είναι κάτι που δεν τό διακρίνουν οι πολλοί και όμως υπάρχει. Και αν τουρκίση πάλι, τό κράτος, λίγο με πειράζει, άφού ή ελληνική αλήθεια πάντα θα ύπάρχη—ή Γη και ή Ιστορία του Έθνους.

Παράδοξα εν τούτοις φαίνονται μερικά πράγματα. Γιατί βλέπω άλλα φώτα εγώ και άλλα βλέπουν οι πολλοί; Δέν είναι εύκολο να φωτίσω τό έθνος μου; Γιατί να είμαι μόνος, καταμνος; Και ένα άλλο. Όταν ένας άνθρωπος του Γένους δεν φοβάται, πως μπορεί να φοβάται τό Γένος; Όταν τό Γένος φοβάται, πως ένας άνθρωπος του Γένους δε φοβάται;

Εγώ να φοβηθώ δεν μπορώ. Πως να κάμω τό έθνος μου άτρόμητον; Όταν ένας του Γένους δε θέλει να χαθή τό Γένος, πως μπορεί τό Γένος να χαθή; Άφού εγώ δε θέλω να χαθή τό έθνος μου, πως μπορεί τό έθνος μου να χαθή;

Άκούω τώρα φωνή σκληρή αλλά φιλική, φωνή φίλου (όχι του Φρόνιμου) που λέγει ήσυχα, συλλαβιστά: «Φτάνει να είσαι όσον πρέπει δυνατός».

ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Φεγγάρι άσημογάλανο, στολίδι έσύ τής νύχτας, Που σε θωρώ τάποδραδο και σε ζητώ τή μέρα, Κάνε φτερά τα σύνεφα και πέτα στην παιδούλα, Πουχει τό φώς στην κόμη της, τό φώς και στη ματιά της, Που μοναχή τήν άφησα και γέρονε στην άγκάλη Τής νύχτας, και στάχνόφωτο τήν όψη μουάγναντεύει. Κι' ως τήν ξανοίξης, κι' ως τή δεις, φεγγάρι, μίλνσε της, Για τόν καυμό που με κρατάει, τόν πόνο που με παίρνει... Κάνε φτερά, φεγγάρι μου, και παρηγόρησέ τήν. Σπέτσες Αύγουστος 1905.

ΛΕΑΝΤΡΟΣ Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

ΑΠΟ «ΤΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΤΗΣ ΝΙΟΤΗΣ» ΤΟΥ ΡΕΝΑΝ

Πρόσεξε, φίλε μου, μήπως χαθής από τήν πολυγνωσία. Γιατί επί τέλους πολυγνωσία θα πη να ταξιδεύης, να τριγυρνάς τόν κόσμο, να διασκεδάζης γυρίζεις κανείς από κει καθώς γυρίζεις από τόν περίπατο: κι αν, στον κύκλο τών ιδεών, τό να συχνάζης τόν κόσμο δε σημαίνει και πολύ για τό φιλόσοφο, ή πολυγνωσία τί άλλο είναι παρά ένα σύχνασμα του παλιού κόσμου; Βέβαια, δε λέω πως τίποτα άπολύτως δε μαθαίνει στο φιλόσοφο τό σαλόνι: δυό πράματα λένε πως μας φέρνει τό σαλόνι: από τα δυό αυτά μόνο τό ένα αξίζει. Τό πρώτο είναι πως εξευγενίζει τό χαρακτήρα και τό ύφος: τό δεύτερο είναι πως δίνει τήν πείρα του άνθρώπου και του κόσμου. Τό δεύτερο είναι πολύτιμο. Τό πρώτο είναι άσήμαντο και άνοστο. Να μην άκούσω για τούς γραμματισμένους εκείνους του σαλονιού, με τα θαμπά και κανονικά λόγια, καθώς τούς έκαμε ο αιώνας του ΙΔου Λουδοβίκου! Ο Κάντιος, ο Έρδερς, ο Γκαίτε εϊτανε άνθρωποι του σαλονιού;

Η εντύπωση από τό διάβασμα τών μεγάλων ρομαντικών έργων (λ. χ. από τό Λαμαρτίνο) είναι κουραστική: δεν είναι γιομάτη και ώριμένη, καθώς όταν διαβάζης τό Ρακίνα, λ. χ. Έδώ βλέπεις πως τό θέμα εξαντλήθηκε, πως ή σκέψη είναι βαλμένη στην κορνίζα της. Εκεί, εξ εναντίας, ύπάρχει κάτι άδειο, κάτι κούφιο, γιατί ή κορνίζα είναι άπέραντη. Η εικόνα δεν είναι δλόσωμη γυρεύεις άκόμα, πεινάς: με τούς κλασσικούς δεν πεινάς. Όλα είναι ίκανοποιημένα. Γιατί αυτοί είναι μετρημένοι, και οι ρομαντικοί άκαταμέτρητοι. Όμως τό άπέραντο είναι τό πιό πολύ. Άγαπώ περισσότερο τό άπέραντο αίσθημα του ρομαντισμού από τό περιορισμένο και ήσυχο αίσθημα του κλασσικού. Τό ένα είναι ύπερβολή, τό άλλο κύκλος.

Στα πρωτόγονα και άκαλλιέργητα έθνη γεννιούνται πιό πολύ μεγάλοι άνθρωποι φυσικά. Εκεί γεννιούνται πιό πολύ οι δυνατοί εκείνοι και ένεργητικοί φυσικοί άνθρωποι, τόσο άσυνήθιστοι, τόσο ξαναμμένοι, τόσο πρωτότυποι: με τα μοναδικά τάστραποβολήματα που φαίνονται πως πνε περ' από

δύση στην Ελλάδα πολλά και σημαντικά μορφωτικά έργα, και μοναχός ίσχυρισμός μας είναι άφτός, πως μερικές βαθιές πληγές και ογκρούσες στην Ελλάδα δε γιατρέβουνται όσο βασιλεύει τέτσιας λογής διγλωσσία. Σήμερα λοιπόν ένα ύπάρχει ζήτημα, τούτο: είναι καθόλου πραχτικό άκόμα να ξαναμπούν οι Έλληνες τώρα στα σωστά νερά; ύστερα από πές ένός αιώνα στραδούδρομο ταξίδι; αν είναι πραχτικό, πως πρέπει να βαλθούνε;

Με τούτο έρχουμαι στο πιό αδύνατο μέρος τής τελεφταίας συγγραφής του Χατζιδάκη. Θέλει ναί να φραχτεί ο πιό πέρα άργαίσιμος τής γραφτής (3), μά

γαλύτερη παρά τ' όρελός της. Τα κεφάλια που κλούδιανε δεν έχουνε μετρημέ.

(3) Όπως δείξαμε πριν, ο Χαντζιδάκις μιλάει έτσι για να ρήχτει στάχτη στα μάτια. Έσχα φανερώνουν τόν άντρα. Όχι λόγια, και τα έργα του Χαντζιδάκιου είναι κλασσικοφωνότατα. Έπειτα, δε μας πεί, πόν ποτέ του σχολαστικό πολέμησε; Νά, σήμερα άκμάζει ο Μιστριώτης, σχολαστικός με ούρα, που ως πρόεδρος του Άρσάκειου βιτριολίζει τών κοριτσιών τού νοΰ δε τόν πολέμησει λοιπόν. Γιατί τάχα τό τόσο του πάθος με τό Βερναρδάκη μοναχά, τό Ροϊδη, τήν Ψυχάρη, τόν Πάλλη, τόν Έφραλιώτη, τό

έπειτα πιστέθει πως πρέπει ν' άφεθούν κι' ως πν τα πράματα όπως πάνε, άφού τών Έλλήνων τούς άρέσει ή σημερινή τους γραφή και με πελώρια πλειοψηφία καταδικάσαν τούς «Προδεδετικούς» (4). Νο-

Σωτηρίδη, μ' όλους όσοι προσάθησαν—πιός λίγο, πιός πολύ—να κήσουν του σχολαστικισμού τήν ύδρα; Δέν είναι, πολυς καιρός, ότα ρωτήθηκε ποΰ πρέπει να στηθεί τό Δομπόλειο Πανεπιστήμιο, τί άπάντησε; 'Απάντησε πως πρέπει να στηθεί στην Αθήνα γιατί δε μπορεί ο Μιστριώτης από τήν πρωτεύουσα να λείψει.

(4) Ενν μοναχά έίχασε να πεί ο Χαντζιδάκις, τό πως ή πελώρια πλειοψηφία λιγοστέθει. Έδώ κι' είκοσι τόσα χρόνια ή καθιρέθουσα κυριαρχούσε άπόλυτα. Τό Πανεπιστήμιο (προς ντροπή του) εϊχε αποκλείσει από τούς διαγωνισμούς τή δημοτική: ή έφημεριδογραφία έτρεχε άχάλινωτη προς λαγαρισμένο κοντισμό: για τα βιβλία ζητούσε ο κόσμος του Κόντου τή βούλλα πριν τυπωθούν. Σήμερα ή ποίηση δε γράφεται παρά δημοτικά, τό ίδιο και τα πιό πολλά δηγήματα. Αν όχι όλα: μήτε της λείπουν έπιστημονικά βιβλία τής δημοτικής. Οι έφημερίδες, αν και δειλά δειλά, πασαλιζούν εδώ κι' εκεί πολλά δημοτικά παραγραφία. Δημοτικιστάδες έχουμε άξιωματικούς, παπάδες, ένα δεσπότη, δασκάλους, καθηγητάδες, γιατρούς, δικηγόρους, και

μίζει λοιπόν και πως τό ζήτημα αληθινά λύθηκε τώρα και πιό δε μένει σήμερα παρά να καταλάβουμε πιό τα περιστατικά και πως γεννήθηκε ο τωρινός τύπος τής γραφής (5). Φοβούμαι, ο εξαίρετος λόγιος δεν καλοξάνοιζε μια σημαντικιά διαφορά γραφτής γλώσσας και δημοτικής. Τή δημοτική ο κόσμος τήν άφίνει μοναχή της, όπως και πρέπει. Αντίθετα, ή γραφή, γενικά μιλώντας, χρειάζεται

τους έχουμαι παντού, στην Αθήνα, Κορφούς, Βόλο, Πόλη, Κρήτη, Σάμο, Κύπρο, Κάιρο κτλ. Σιγανουογγρίζει μάλιστα και κάτι σε σηκωμός εναντίον του σχολαστικισμού τών σχολιών. Η πλειοψηφία του Χαντζιδάκιου είναι δίχως άλλο πελώριος κολοσσός, με με γλίνα όμως τα πόδια, που γλήγορα θαρρώ θα τσακιστούν και θα κατακυλίσει ο κολοσσός στον πάτο.

(5) Με τέτιο συλλογισμό έπρεπε τότες οι συνεχρονοι του Γαλιλαίου να λέν πως λύθηκε τό ζήτημα όταν τόν καταδίκασε ή πλειοψηφία, και πως πιό δεν έμενε παρά να καταλάβει ο κόσμος με τί τρόπο γεννήθηκε ή θεωρία τής γήινης άκινησίας. Τέτιοι συλλογισμοί είναι άνάξιοι έπιστημόνων: ο έπιστήμονας δεν άναγνωρίζει παρά μια πλειοψηφία κι' ένα βραχμάνα, τήν αλήθεια και τό σωστό. Ρητό του έχει τό e pur si muove.

τάνθρωπινα. Ἔτσι εἶναι. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι φυσικὰ περιορισμένος σ' ἓνα κύκλο· μὰ κάποτε μπορεῖ νὰ ρίχνῃ ζωρὴν τῇ ματιᾷ του ἐκεῖθε πέρα, καὶ ἡ ζωρὴ αὐτῆ ματιᾷ ἔχει τὸ νόημά της στὴν πράξιν καθὼς καὶ στὴ θεωρία. Λοιπὸν αὐτὸ βρίσκεται πρὸ πολὺ στὰ ἔθνη ποὺ ἀρχίζουν. Π. χ. γιὰ κοιτάχτε μέσα στοὺς νέους Ἕλληνας τὸ Βότσαρη, τὸν Κανάρη, τὸν Ὀδυσσεῖα Ἀντροῦτσο, καὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς ἐξαιρετικὰ καὶ γιγάντικα πλασμένους. Ναί· μέσα στοὺς λαοὺς αὐτοὺς, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πολὺ περιορισμένος, τὰ σύνορά του δὲν εἶναι γερὰ χαραγμένα· ἐκεῖ γεννιοῦνται τέρατα ὑψηλότητος, καὶ παρουσιάζονται πλάσματα ξεχωριστὰ, ἀνεχτίμητα γιὰ τὸν ψυχολόγο...

*

«Τὸ εἰμωμένον διαφυγεῖν ἀδύνατον. Ζήνων δούλον ἐμαστίγου ἐπὶ κλοπῇ· τοῦ δὲ εἰπόντος· Εἰμωρτό μοι κλέψαι. Καὶ δαρῆναι, Ζήνων ἔφη.»⁽¹⁾ Θαυμαστὸ γιὰ τὴν ἐκφραστικότητά του.

*

Ὁ Βαρβελεμῆς Σαιντιλιέρ ὑποστηρίζει ὅτι ὑπάρχουν ἐπιστῆμες ποὺ δὲν ἔχουν ἄλλο σκοπὸ παρά νὰ ἱκανοποιοῦν τὴν περιέργειαν καὶ νὰ ἔχουν κάποια πρακτικὴ χρησιμότητα. Αὐτὸ εἶναι βαρεῖα πλάνη. Ὅχι· δὲν ὑπάρχουν τέτοιες ἐπιστῆμες· ὅλες οἱ ἐπιστῆμες ἔχουν ἀξία φιλοσοφική· ὁ φιλοσοφικὸς νοῦς δὲ θέλει νὰ τραβήξῃ μπροστὰ χωρὶς αὐτῆς· ὅλες μᾶς φανερώνουνε μιὰ εἴδη τοῦ κόσμου. Χωρὶς αὐτὸ, δὲ θάπρεπε νὰ τίς σπουδάζουμε. Καὶ μιὰ ἀπ' αὐτῆς ἂν δὲν εἶναι παρά μόνο περιέργη καὶ ἀφελής, δηλῶ πὼς δὲ θὰ τὴ σπουδάσω. Τὸ εὐτύχημα εἶναι πὼς καμιά δὲν εἶναι τέτοια· οὔτε καὶ αὐτὴ ἡ ἐπιστῆμη τῶν οἰκὸσήμεων. Καὶ τάχα ἡ δεῖνα συζήτηση γιὰ τὴ δεῖνα ἑλληνικὴ λέξη τί σημασία ἔχει γιὰ τὴ φιλοσοφία; Ἰδοὺ· τὸ νὰ γνωρίζουμε σωστὰ τίς ἑλληνικὰς λέξεις χρησιμεύει γιὰ τὴ γνώση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας· ἡ γνώση τῆς ἑλληνικῆς ποῖος θάρρηθη τί σπουδαιότητα ἔχει γιὰ τὴ φιλοσοφία; —Μὰ ἡ συζήτηση ἀπάνου σὲ μιὰ λέξη ἀπὸ τὸ Θεῖον; Ἡ γνώση τῆς Θεοβιβλικῆς γλώσσας εἶναι χρησιμὴ καὶ γιὰ νὰ μᾶς κάμῃ νὰ γνωρίσουμε τὰ φιλολογικὰ ἔργα τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ἕνα ἀπὸ τὰ μύρια πρόσωπα τοῦ κόσμου, καὶ ὕστερα χρησιμεύει στὴ γενικὴ γλωσσολογία. Καὶ λοιπὸν ἡ γλωσσικὴ ἐπιστῆμη δὲν

1) Ἑλληνικὰ καὶ στὸ κείμενο.

μπορεῖ νὰ κατασταθῇ παρά μὲ λεπτομέρειες. Κάτου τὰ μισὰ! Ὁ φιλόσοφος δὲ θὰ ξεπέσῃ ἀπὸ τὴν ἀξία του, διαβαζοντας τὸ δεῖνα ὑπόμνημα· τὸ ἔκαμα καὶ θὰ τὸ κάμω.

*

Ὁ λογοτέχνης, ὁ φιλόσοφος, ὁ καλλιτέχνης, ὁ ἐπιστήμονας ὅλοι λένε πὼς τὸ μέρος τους εἶναι τὰ πάντα· τὰ πάντα γι' αὐτοὺς εἶναι φιλολογία, φιλοσοφία, τέχνη, ἐπιστήμη. Μπορεῖ νὰ μὴν ἔχουν ἀδικο· καὶ οἱ μεγάλοι ἄνθρωποι ποὺ, ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς, τὸ εἶπαν αὐτὸ, βέβαια δὲν εἶχαν ἀδικο. Πράγματι· οἱ διαφορετικοὶ αὐτοὶ λόγοι δὲ δείχνουν ὕλικα μὲ διαφορὰς οὐσιαστικὰς ἀναμεταξύ τους· κοινὸ τους ὕλικὸ τὸ εἶναι (ὁ κόσμος, ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ Θεός)· δείχνουνε διαφορετικὸς τρόπους ἐξέτασης· ὥστε ὁ μέγας λογοτέχνης, ὁ μέγας φιλόσοφος, ὁ μέγας ποιητὴς εἶναι γενικοὶ ὡς πρὸς τὸ ὑποκείμενο τῆς δουλειᾶς τους· καὶ μποροῦν ἀξιόλογα νὰ λένε πὼς ἡ τέχνη τους κλεῖ τὰ πάντα. Ὅμως οἱ μικροὶ ἐργάτες στὰ λογῆς αὐτὰ εἶδη δὲν καταλαβαίνουν ὅμοια τὸ πρᾶμα, καὶ περιορίζουν καὶ τὸ ὕλικὸ τους, ὄχι μονάχα τὸν τρόπο ποὺ τὸ ἐξετάζουν. Τὸ ὑψηλὸ εἶναι τοῦτο, νὰ περιλάβῃς τὰ πάντα ἀπὸ κάθε τους ὄψη. Ὁ Θεὸς μου, δός μου τὴν ἐμένα τὴ χάριν αὐτῆ, καὶ ὑποφέρω τὸ κάθε τι. Μὰ τὸ δυστύχημα εἶναι νὰ μὴν ἔχη κανεὶς τὴ βεβαιότητα· μπορεῖς νὰ εἶσαι βέβαιος γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου, βέβαιος γιὰ τὸν κόσμον τριγύρω σου;

*

Τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος, πρὸ πάντων οἱ Ἀθηναῖοι, εἶναι τὸ ἔθνος τοῦ Λόγου· εἶναι τὸ νόημα τοῦ λόγου σὲ βαθμὸν ἐξαισιοῦ· τοῦ εἶναι ἡδονή. Φαινόμενο, λαὸς ποὺ νὰ εἶναι ἡδονὴ του ἡ ἀρμονία τοῦ ὠραίου λόγου. Τοῦ φτάνουν τὰρμονικὰ πλεμένα λόγια· τοῦ εἶναι ζαχαρωτὰ· ὅταν τοῦ τὰ προσφέρουν, ὁ μοιραστὴς ἔχει πάντα δικίον· ὅμως αὐτὸ βέβαιον πὼς τοὺς ἐδρασε στάληθινὸ καὶ στὸ μεγάλο. Δὲ στοχάζονται καὶ μὲ τὴν ἴδια δύναμιν. Ὁ Πλάτωνας ὁ ἴδιος εἶναι σοφιστὴς. Ὅσο γιὰ τὸ Σωκράτη, εἶναι ἔξω ἀπ' ὅλα.

*

Γιὰ γέλοια ἡ κριτικὴ ἐκείνων ποὺ κατηγοροῦν τὴ νεώτερη ποίηση πὼς δὲν ἔχει ἔπος, καὶ ἄλλες τέτοιες κατηγορίες. Θελοῦνε νὰ ποῦν ἢ γιὰ τὴν ἐπικὴ

μορφὴ ἢ γιὰ τὸ νοῦ τοῦ ἔπους. Ἄν γιὰ τὸ πρῶτον, αὐτὸ εἶναι ἀσήμαντον· ἂν γιὰ τὸ δεύτερον, εἶναι ψέμα. Νὰ ὁ Φάουστ. Μὴ δίνετε πολλή σημασία σ' αὐτὰ τὰ κλουβιά, καὶ μὴν τὰ κλεῖτε ὅλα σὲ κλουβιά.

*

Ὁ Γκαίτε, Δίας· ὁ Σίλλερ, Ἀπόλλωνας.

*

Στὰ παλιὰ μας ρομαντικὰ ἐπικά τραγούδια εἶναι πρᾶματα γιὰ γέλοια, πρᾶματα ποὺ φαίνονται πὼς δὲν ἀξίζουν, παραγοιμίσματα, καὶ τέτοια. Μὰ καὶ ὁ Ὀμηρος ἔχει πρὸ πολλὰ τέτοια, πρᾶματα γιὰ γέλοια, χοντροκοπιὰς, παραγοιμίσματα. Γιατί ὅλα νὰ τὰ συχωρᾶμε ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, καὶ νὰ μὴ συχωρᾶμε τίποτ' ἀπὸ τὴν ἄλλη; Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς δὲν ἔχουμε τίποτα νὰ συχωρέσουμε καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη μεριά, γιὰτὶ αὐτὰ δὲν εἶναι σφάλματα· Θεὸς φυλάξοι νὰ λυπηθῶμε γι' αὐτὰ. Αὐτὰ εἶναι σημάδια τῆς φύσης τῆς ἀληθινῆς καὶ τῆς αὐτόματης ποὺ κάνουν τὴν εἰκόνα ἀληθινὴ καὶ πρωτότυπη... Μήπως ἡ ἱστορία τοῦ Ὀδῆος δὲ μοιάζει μὲ παραμύθιν· καμωμένον γιὰ νὰ γελάς; Οἱ καημένοι οἱ παλιοὶ ἀγαπᾶνε νὰ γελάν κατὰ τὸ δικὸν τους τρόπο. Κοίτα καὶ τὰ παραμύθια τῆς Χαλιμάς.

*

Ἐν' ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Λαφονταίνου, ποὺ τὸν ξεχωρίζουν καὶ τὸν κάνουν κάτι μοναδικὸν στὴ φιλολογία τοῦ καιροῦ τοῦ Ἰδοῦ Λουδοβίκου, εἶναι πὼς σχετίζεται στενὰ μὲ τοὺς παλιούς γαλλοὺς λογοτέχνης, πὼς εἶναι παιδί τῶν δηγηματογράφων καὶ στὴ μορφὴ καὶ στὴν οὐσία. Μὲ τί ἐπιμιλεια ποὺ περιμαζεύει τίς παλιὰς λέξεις, τίς παλιὰς τοπικὰς, γασκόνικας, πικαρδικὰς παροιμίας! Δὲν εἶναι αὐτὸς, ἀποκλειστικὰ, τῆς αὐλῆς, σάν τὸ Ρακίνα, καὶ ἄλλους. Εἶναι ἀπὸ τὸ Σαμπενουά, παλιὸς ἐπαρχιωτὴς, καὶ μὲ πόνο θυμᾶται τίς παλιὰς γαλλικὰς λέξεις. Ἀκολουθεῖ τὴν ἀληθινὴν παράδοσιν τῆς γαλλικῆς φιλολογίας, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ζητᾶνε προμήθειες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἢ ἀπὸ τὴν Ρώμην. Καὶ γι' αὐτὸ ἀξίζει νὰ παρατηρηθῇ πὼς τίποτε δὲν πιτυχαίνει ἀπὸ τὸ Λουδοβίκον Ἰδοῦ, καὶ πὼς ὁ Βοαλῶ δὲν τόγε μνημονεύει καμιά φορὰ. Δὲν εἶτανε τοῦ εἶδους τους.

K.

φροντίδα. Εἶναι μηχανισμὸς πρὸς ὄφελος τοῦ σύνολου τῶν πολιτῶν. Ἐχει καὶ ὁ λαὸς ὁ κάτου δικαίωμα ὥστε νὰν τοῦ γίνονται ἐφελόλογα τοῦ μηχανισμοῦ τὰ καλὰ, ἐντὸς τουλάχιστον τοῦ κατορθωτοῦ. Ἄν τὸ τωρινὸ λοιπὸν γλωσσικὸ σύστημα στὴν Ἑλλάδα εἶναι σακατικόν, ὅπως καὶ ὁ Χατζιδάκης παραδέχεται—τουλάχιστον πλάγια—τότε πρέπει ὁ κόσμος πάντα καὶ παντοτεινὰ νὰ πολεμᾷ πὼς τὸ σύστημα νὰ μετασυσταεῖ. Τί καὶ ἂν ἀπ' πλειοψηφία τῶν Ἑλλήνων σήμερα, δηλαδὴ ἡ πλειοψηφία τῶν κατόχων τῆς γραφτῆς ποὺ εἶναι τοῦ σύνολου λαοῦ μειοψηφία, δὲ διακρίνει πὼς τὸ ἔθνος βρίσκεται σὲ δρόμον στραβόν; Ἄφτὸ δὲν ἀποφασίζει τὸ παραμικρόν. Ριζικὸς ξαναμορφωμὸς ἀνάγκη νὰ κληθῆται ξανά καὶ ξανά, καὶ λόγος καθὼς «Πολὺ ἀργὰ!» δὲν πρέπει νὰ ξεστομίζεται. Τὸ πὼς ὁ Ψυχάρης ὡς τόσο καὶ οἱ συντρόφοι του καταπιᾶσθησαν πρῶτα τέτιον ξαναμορφωμὸν καὶ ἄνοιξαν καινούργια ἰδέα, ἀφτὸ εἶναι καὶ θὰ μείνει ἀξέγραφη δουλειὰ τους, ὅσο στρεβλὴ καὶ ἂν προτεινοῦνε γιὰτριά.

Στὴν Ἑλλάδα, τὸ ξέρω, μερικοὶ πιστεύουν πὼς ἡ καθαρῆβουσα θὰ καταπιεῖ μὲ τὸν καιρὸν κάθε ντοπιολαλιά, καὶ ἔτσι τότες μονάχη της θὰ μορφωθεῖ ἡ χρειαστὴ μονογλωσσία. Πὼς ἀφτοῦ μπορεῖ ἴσως

τὸ πρᾶμα νὰ τελιώσει· ἂν ὁ κόσμος δουλεύει μελετημένα πρὸς τέτιον σκοπὸν, φυσικὰ κανεὶς δὲν ἀντιλεῖ. Μήτε ὡς ἐπιχειρηματὴν ἀντιτάξω τὸ πὼς, ἂν ἀφτὸ ἀληθῆσαι, ὁ κόσμος θὰ δείξει φαινόμενο ἄγνωστο ὡς τώρα τῆς ἱστορίας κάθε ἄλλου λαοῦ. Ὅμως ἔσπερα πρέπει νὰ νοηθῆι τοῦτο, πὼς γιὰ τὸ φτάσιμο στὸ σκοπὸν μὲ τέτιον στρατὸν πρέπει νὰ λογαριάσεις δουλιὰ αἰῶνων τουλάχιστον⁽⁶⁾, ἐξὸν ἂν ἀπὸ σήμερον κατόρθωνες νὰ σφαλίσεις τοὺς χωρικοὺς μέσα στὶς γῶρες ὥστε νὰν τοὺς καθαρὸγλωσσίσσεις ὅσο χρειάζεται.

Ὁ Χατζιδάκης καὶ ὁ Κρούμπαχος εἶναι ἕνα—καὶ εἶμαι καὶ ἐγὼ τῆς ἴδιας γνώμης—ὡς πρὸς τοῦτο, πὼς ἡ θεωρία τῶν ριζοσπαστῶν ἀπὸ τοὺς Προδεδετικῶν (καθὼς τοῦ Ψυχάρη, τοῦ Πάλλη, καὶ λοιπῶν) ποὺ ἔχον ἔχον ξεγράφουν τὴν καθαρῆβουσα ὡς γραφτὴ καὶ στὸν τόπον τῆς θρονιάζου ἄλλη, ἀγνή δημοτικὴ, εἶναι λάθος. Οἱ ριζοσπάστες ἀφτοὶ τὸ παραξήλωνουν. Τὰ πρᾶματα σήμερα προχώρησαν τόσο, ποὺ ὁ ξαναμορφωτὴς δὲ μπορεῖ καλὰ καλὰ νὰ

(6) Στὸ μεταξύ θὰ ἐξακολουθῆ τῶν κεφαλιῶν τὸ κλουβιασμά, καὶ ἔτσι ὅσα μὲ τὸ καλὸ κυριαρχήσει ἡ καθαρῆβουσα, ἴσως δὲν ὑπάρχουν πιά Ἕλληνες νὰν τὴ μιλήσουν.

πλάσει πιά ἀπὸ ὕλικὸν ἀδούλεφτο, γιὰτὶ ἡ γραφὴ στὴν Ἑλλάδα τὸν περασμένον αἰῶνα ἄπλωσε σημαντικὰ καὶ μ' ἓνα φετῶν δὲν τὴ σβύνεις ἔτσι· ὅπως ἀγκυρᾶς. Χρειάζεται λοιπὸν κάποιος συβιβασμὸς, ὅμως συβιβασμὸς ὅπου βέβαια ἡ ἀφεντιὰ της—ἡ Καθαρῆβουσα—πρέπει ἀπὸ τὸ θρόνον της πολλὰ σκαλοπατὰ νὰ κατεβεῖ. Ὡς πρὸς τὸ φτογγολογικόν, τὸ τυπικόν, καὶ τὰ κυριώτερα ἀκόμα τοῦ συνταχτικοῦ, πρέπει ὁ κόσμος ν' ἀκολουθήσει τὴ ζωντανὴν δημοτικὴν, ὥστε τῆς γραφτῆς, ὅσο γίνεται, νὰν τῆς ζωντανῆς ξαναρχῆς ὁ ὀργανισμὸς. Στὸ γιόμισμα ὅμως τῶν καθέκαστα, μάλιστα ὡς πρὸς τὸ λεξικολογικὸν θησαυρὸν, δὲν πρέπει ἡ διανοητικὰ δουλιὰ ποὺ συγγενεῖ καὶ βασίζεται στὴν καθαρῆβουσα νὰ μείνει ἀχρηστὴ μοναχὰ κάθε περιττὸς ἀρχαϊσμὸς πρέπει, κοντὰ ἰστὴ γνώση, ἰδίωτελα νὰ παραμερισθεῖ⁽⁷⁾. Τὰ ἴδια ἀπάνου κάτου προτείνει καὶ ὁ Κρούμ-

(7) Μὰ ἔτσι, νομίζω, κάνουμε. Στὸν πρῶτον του παραγράφου τῆς Κριτικῆς τοῦ Κάντ ὁ Μαρκέτης βάζει τίς ἀκόλουθες λέξεις· ἀντικείμενα, ἐπιπροσάξουν, αἰσθησι, εἰκόνας, ἐντύπωσις, χρονολογικά. Τὸ περιεργὸν εἶναι πὼς τὸ δάνεισμα ἀφτὸ μᾶς τὸ χτυποῦνε. Ὁ Σκιάς ἀξάρνα κατηγορεῖ τὸν Πάλλη, πὼς μήτε τὸ ξώφυλλο τῆς Γραφῆς του

